

Kaart premonstratenzerstichtingen vóór 1800 (Copyright Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur / Museum Abdij van Park)

Stefan Van Lani

Een nieuwe toekomst voor een eeuwenoude erfgoedsite: de restauratie en herbestemming van de norbertijnenabdij van Park-Heverlee/Leuven

De abdij van Park is een norbertijnenabdij, wat haar onderscheidt van abdijen en kloosters van andere religieuze orden. Norbertus van Gennepe (1080-1134) stichtte de orde in 1120. Voor zijn leefregel baseerde Norbertus zich op de heilige Augustinus en zijn kanunniken.¹ In de daarop volgende jaren volgden talrijke stichtingen na elkaar vooral op het grondgebied van het huidige België (binnen de grenzen van het oude hertogdom Brabant), Noord-Frankrijk, Duitsland en Oostenrijk.

Als reguliere priester-kanunniken brengen de meeste norbertijnen een belangrijk deel van hun religieus leven buiten de abdijsmuren door als bedienaar van parochies. Omvangrijke netwerken van pastorieën en parochies zijn trouwens typisch voor de abdijen van norbertijnen.²

De Parkabdij is een bijzondere oase, een plek van ingetogenheid, rust en stilte. Een open ruimte met landerijen, dreven, vijvers en weiden, die uitnodigt tot een wandeling. De abdij van Park is echter meer dan een groene long in de verstedelijkte zuidoostelijke stadsrand van Leuven. Het is een ongemeen waardevolle erfgoedsite met een lange en boeiende geschiedenis, waar gebouwen en landschappen elkaar vinden in volstrekte harmonie. Als geheel – klooster en domein – heeft de abdij een erg grote authenticiteitswaarde.

Geschiedenis

De abdij van Park dankt haar naam aan het jachtpark van de hertog van Brabant, Godfried I met de Baard. In 1129 schonk deze hertog zijn wildpark in Heverlee aan de norbertijnen van de Noord-Franse abdij van Laon, met het uitdrukkelijke verzoek om er een abdij op te richten.³ Sindsdien hebben de norbertijnen de Parksite vormgegeven en vrijwel ononderbroken bewoond.

Het belangrijkste onderdeel van het abdijscomplex, het klooster met de kerk, kreeg een duidelijk zichtbare locatie op het hoogste punt van het domein. Een opeenvolging van poorten bracht de bezoeker naar het statige hoofdgebouw. Beneden, aan de voet van de helling in de beekvallei, was er ruimte voor het industriële hart van het abdijscomplex. Hier bevonden zich de hoeve, de watermolen, de smidse, de stallingen en de tiendschuur. Het

¹ Naar hun eerste klooster in het Noord-Franse Prémontré worden de norbertijnen ook premonstratenzers genoemd. De benaming witheren danken ze aan hun witte kloosterhabijt.

² Nissen, *Norbertus van Gennepe*, 30.

³ De stichtingsoorkonde uit 1129 wordt nog altijd bewaard in het archief van de abdij van Park: CIV/D1/Nr.1.

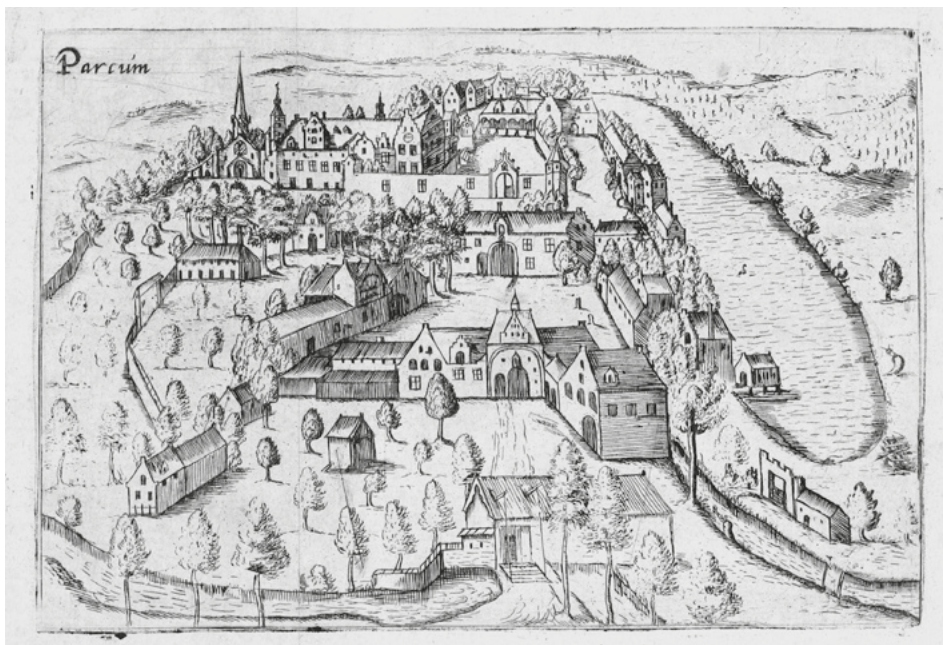

Luchtfoto van het domein van de Abdij van Park vandaag (Copyright A. Van Autgaerden)

provisorenhuis of het kantoor van de pater-econoom vormde de overgang tussen beide delen. Door de eeuwen heen groeide Park uit tot één van de toonaangevende abdijen in de Zuidelijke Nederlanden. Haar abten genoten een hoog aanzien en haar netwerk van parochies en landerijen strekte zich uit over belangrijke delen van het grondgebied van het hertogdom Brabant, met een kerngebied in het Leuvense en het Hageland.

Jan Maes of Masius, abt van de abdij van Park van 1635 tot 1647, zit in een rode armstoel. Links van hem is een tafeltje met een Mariabeeldje te zien, een brevier, het getijdenboek van een priester, en een witte priesterbonnet. Rechts bovenaan is het wapen van de abt met mijter en staf afgebeeld. De banderol onderaan draagt de leuze van de abdij van Park: Ne quid nimis / Houd mate. Links bovenaan geeft een raam uitzicht op het Zoniënbos nabij Brussel met de kapel van Jezus-Eik. Hier hangen omwonenden in 1637 een Mariabeeld in een eikenboom. Deze eeuwenoude boom had kort daarvoor nog een kruisbeeld gedragen, maar dat was verloren gegaan. De kapel bij de boom met het kruisbeeld (De Jezuseik) en later met het beeldje van Mari groeide uit tot een bedevaartsoord en de zetel van een parochie. Deze parochie werd tot voor kort bediend door een norbertijn van de Parkabdij. Portret van abt Jan Maes, toegeschreven aan H. De Smet, 1644 (Collectie Abdij van Park)

De Parkabdij in 1610. De plattegrond is die van het complex uit de middeleeuwen. Beneden domineert de Sint-Janspoort het neerhof. De Mariapoort, genoemd naar de patrones van de abdij, heeft een erg gesloten aanzicht met ophaalbrug. Het water vóór het poortgebouw werd geleverd door een aftakking van de Molenbeek. Aan de linkerkant sloot de ommuring van de abdijs tuinen aan bij de Mariapoort. Gravure uit J.B. Gramaye, *Antiquitates illustrissimi ducatus Brabantiae* (Bruxellae 1610) f° 108.

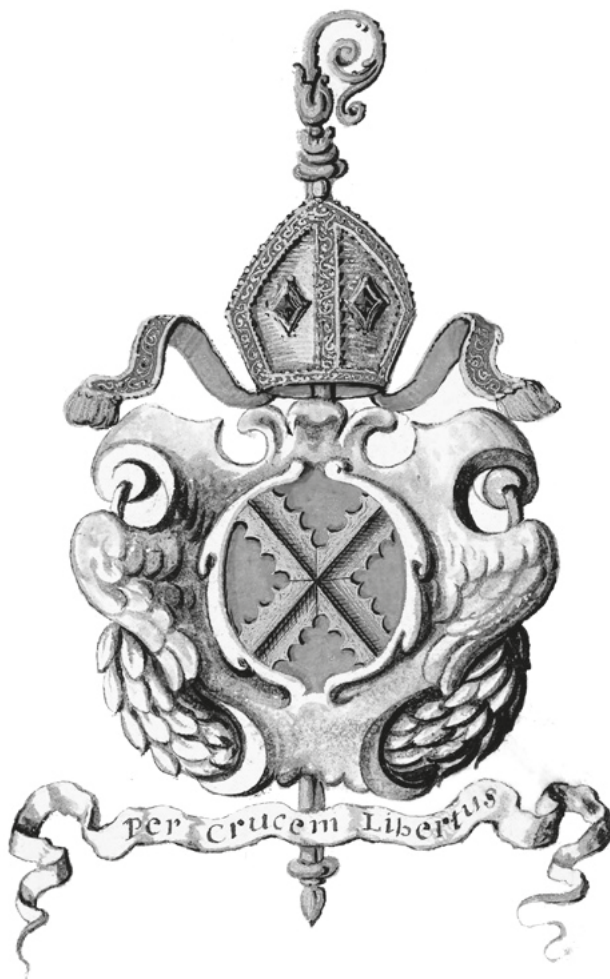
Omstreeks het midden van de zeventiende eeuw, toen de abdij zowel economisch als spiritueel een hoogtepunt beleefde, besloeg haar grondbezit iets meer dan 3300 hectare, cijns en tiendenland niet meegerekend. Een enorme oppervlakte, maar zeker niet atypisch in vergelijking met zusterabdiën zoals Averbode, Tongerlo, Grimbergen en anderen, die zich uitstreckte over 130 dorpen. Het eigenlijke bouwland bedroeg ongeveer 2472 hectare, waarvan 860 hectare werd verhuurd aan kleine boeren. Circa 1612 hectare was verdeeld over negentien grote en middelgrote pachthoeven.⁴

Het hart van dit landbouwdomein bevond zich in hertogdom Brabant, in een straal van 35 kilometer rond Leuven, met uitlopers naar het noorden (hoeve van Heerenbeek in Oirschot in het huidige Nederlandse Noord-Brabant) en het zuiden (de hoeve van Pont-à-Celles in het Waalse Henegouwen). Daarnaast beschikte de abdij over een aanzienlijk gebouwenpatrimonium in Leuven, Mechelen, Brussel en Nijvel en over vier watermolens.⁵

Gegroeid uit de middeleeuwse ontginningscentra, toen de abdij van Park nog werkte met lekenbroeders onder leiding van een hofmeester, waren de abdijs hoeven echte modelbedrijven die vaak beschikten over de beste gronden van het dorp. Hier dient zeker de toonaangevende rol van de abdij te worden onderstreept. Het Brabantse landschap werd mede gekneed door haar ontginningen en grote landbouwbedrijven. Als werkgeefster garandeerde de abdij niet alleen een inkomen aan tientallen pachtersgezinnen, maar ook aan seizoensarbeiders en ambachtslui: lei- en strodekkers, metselaars, steenkappers, schrijnwerkers, smeden en glazeniers besteedden jaarlijks vele werkuren aan het gebouwenpatrimonium van de abdij van Park op het platteland.

⁴ Van Lani, *Abdij van Park. Pachthoeven en landbouwdomein*, 11.

⁵ In verband met het domein van de abdij van Park zie ook Van Ermen, Vanhove en Van Lani, *Kaartboek van de Abdij van Park*. Zie ook Archief Abdij van Park, Kaartboeken TA, TB, TC en TD.

Wapen van Libert de Pape, abt van de abdij van Park van 1648 tot 1682. De abt draagt een gekarteld Sint-Andrieskruis van goud op een veld van keel. Het wapen is bovenaan getooid met mijter en staf. Op de banderol onderaan staat zijn leuze: *Per crucem Libertus* (Archief Abdij van Park, Kaartboek TA)

Vanzelfsprekend is het verhaal van de pachthoeven ook het verhaal van de mensen die er woonden en werkten. Als alles goed ging, bleef er na aftrek van de huur voor de landbouwer nog voldoende over om van te leven. De uitbaters van de grote abdijs hoeven behoorden zelfs tot de welvarendste boeren van het dorp. Oorlogen, onveiligheid, ziekte, misoogsten en slechte weersomstandigheden konden de balans echter snel doen overslaan. De geschiedenis leert dat de abdij door kwietschelding, het verlenen van uitstel van betaling of het toestaan van een lening altijd haar pachters bijsprong en zo het evenwicht herstelde.

Onder abt Libertus de Pape (1648-1682), ten tijde van de Contrareformatie, bereikte de abdij van Park het toppunt van haar mogelijkheden. De Tachtigjarige Oorlog was voorbij en de Kerk en de kloosters kenden een sterke heropbloei in de Zuidelijke Nederlanden. Abt de Pape genoot veel aanzien als prelaat, als lid van de Staten van Brabant en de Staten Generaal, als diplomaat en als vicaris van de abt-generaal in de belangrijke circarie Brabant. Tot twee keer toe werd hij genoemd als kandidaat-bisschop, maar telkens koos hij consequent voor zijn abdij.

De bibliotheek van de abdij van Park (Foto collectie Abdij van Park).

Onder het lange abbatiaat van De Pape aarzelden de kanunniken geenzins om de meeropbrengsten van het domein te investeren in de verfraaiing van het eigen huis. Uit die tijd dateren onder meer de prachtige stucwerkplafonds in de kloosterrefter en de bibliotheek.

De Papes opvolgers zouden in de achttiende eeuw hoofdzakelijk het status-quo nastreven. Het grote domein, waaraan trouwens niets meer werd toegevoegd, verzekerde tijdens het Oostenrijkse bewind van keizer Karel VI (1714-1740) en diens dochter Maria-Theresia (1740-1780) goede jaaropbrengsten. Aan roepingen was er geen gebrek. In 1723 telde de abdij 48 inwonende kanunniken, een aantal dat op het einde van de achttiende eeuw nog met enkele toenam. Trouw aan de norbertijntertraditie werden vanuit de abdij zestien parochies bediend.⁶ Het hart van dit netwerk bevond zich in het Hageland, waar enkele typische grote pastorieën (Sint-Pieters-Rode, Kortrijk-Dutsel, Nieuwrode) herinneringen oproepen aan de eeuwenlange aanwezigheid van de premonstratenzers.

⁶ Ter vergelijking met andere norbertijnenabdijen zoals Averbode (27 parochies), Berne (11 parochies), Dielegem (15 parochies), Grimbergen (12 parochies), Heylisseem (21 parochies), Postel (14 parochies), Sint-Michiels (9 parochies), Tongerlo (57 parochies) behoorde Park eerder tot de middenmoot wat het aantal parochies betreft.

De pastorie van Sint-Pieters-Rode in het Hageland. Reeds in het midden van de twaalfde eeuw had de abt van Park de patronaatsrechten in Sint-Pieters-Rode. Hierdoor kon hij kandidaat-parochiepriesters voordragen. Omstreeks hetzelfde tijdstip verwierf de abdij de helft van de parochiale tienden. In 1226 werd ook de andere helft binnengehaald. Als patronaatshouder en tiendenheffer was de abdij van Park verantwoordelijk voor het logement van de dorpspastoor, meestal een kanunnik uit de abdij. In 1690 liet prelaat Filip Van Tuycom de huidige fraaie pastorie bouwen (Foto collectie Abdij van Park)

Kaart met de parochies van de Abdij van Park tijdens het Ancien Régime (Copyright Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur / Museum Abdij van Park)

Ondertussen startte de abdij met de voorbereiding van de luisterrijke viering van haar zeshonderdjarig jubileum (1129-1729). Prelaat Hieronymus de Waerseghe (1719-1730) nam het voortouw en startte een grootse bouwcampagne. In die jaren kregen de poortgebouwen, het abtskwartier en de oude abdijskerk een nieuw kleedje in een combinatie van classicisme en barok. Zelf legde de abt, een jaar voor zijn overlijden in 1729, de eerste steen van de abdijskerk die na de afwerking een beiaard kreeg.

Met het aantreden van de nieuwe Oostenrijkse keizer Jozef II (1780-1790), een verlicht despoot met een ambitieus maatschappelijk project in het achterhoofd, was voor de Kerk en de religieuzen de tijd van de vanzelfsprekendheid voorgoed voorbij. De keizer wenste de invloed van de Kerk in het maatschappelijk gebeuren drastisch terug te schroeven en leek meer dan bereid daarvoor ver te gaan. Hij schafte onder meer de volgens hem nutteloze contemplatieve kloosters af en besloot om de priesteropleiding in Leuven te centraliseren in een Seminarie-Generaal, opgericht in 1786.⁷ Vooral deze laatste maatregel raakte de norbertijnen, feitelijk samenlevende priester-kanunniken, in het hart van hun zijn. Ondanks herhaald aandringen van abt Simon Wouters (1779-1792) weigerden in Park de religieuzen elke samenwerking met het nieuwe seminarie, een reden voor de Oostenrijkse administratie om de abdij op te heffen en haar uitgebreide bezit te nationaliseren.

Inmiddels had het radicale project van de 'keizer-koster', zoals men Jozef II pleegde te noemen, zoveel aversie opgewekt dat een revolutie niet langer kon uitblijven. In het revolutiejaar 1789 bracht de zogenoemde Brabantse Omwenteling inderdaad een tijdelijke ommekeer. In Brussel maakten de gevormachtigd minister en de landvoogd plaats voor de ambtenaren van de Verenigde Nederlandse Staten (*Etats Beligiques Unis*). Voor Park en zijn kanunniken was dat een echte zegen, want de opheffing en nationalisatie leken voorgoed van de baan. Zelfs een snelle Oostenrijkse restauratie onder leiding van Leopold II, broer en opvolger van de inmiddels overleden Jozef II, bracht hierin geen verandering. Abdijs en kloosters waarvan het genaaste goed nog niet was verkocht, kregen dat zelfs onvoorwaardelijk terug.

De nieuwe regering was echter niet veel tijd gegund. Reeds in juni 1794 gingen de Zuidelijke Nederlanden, na een definitieve nederlaag van de keizerlijke legers tegen de Franse troepen van generaal Dumouriez, voor het Oostenrijkse keizerrijk verloren. De nieuwe bewindvoerders, radicale republikeinen, wensten zoals ze dit in hun moederland Frankrijk hadden gedaan, in de Zuidelijke Nederlanden een definitieve breuk met het verleden. Het Ancien Régime diende ongenadig te worden gesloopt. Samen met dat Ancien Régime werd ook de Kerk zwaar getroffen. Elke geloofsuiting in het openbaar werd bestraft, priesters en kloosterlingen werd het leven zuur gemaakt. Ongemeen zware oorlogsbelastingen dwongen de abdij van Park tot de verkoop van onroerend goed.

Het gouvernement dreef het nog verder: na de annexatie van de Zuidelijke Nederlanden bij Frankrijk in oktober 1795 volgde in september 1796 de opheffing van alle kloosters en abdijs. Een algemeen geldende maatregel die de Parkheren op 1 februari 1797 verdreef uit hun vertrouwde huis, dat plotseling samen met al hun ander bezit staats eigendom werd.⁸ Dankzij een stroman, Everard Tops, kon een fractie van het vroegere patrimonium worden teruggekocht, zijnde de huidige abdijsite met ongeveer 42 hectare belendende gronden. De rest werd in de veilingzalen van de nieuw ingevoerde arrondissementen per opbod verkocht.

⁷ Blom en Lamberts, *Geschiedenis van de Nederlanden*.

⁸ Archief Abdij van Park, Hedendaags archief, doos nr. 5.

De opname van de Zuidelijke Nederlanden in het Nieuwe Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, een na de nederlaag van Napoleon in 1815 door de grote mogendheden opgezette constructie, bracht niet onmiddellijk soelaas voor de religieuzen, ook niet voor de overblijvende Parkheren. Pas met de afkondiging van de vooruitstrevende Belgische grondwet in 1831 konden de 'overlevers' van vóór de Franse tijd beginnen te denken aan de heroprichting van hun abdij, hetgeen op 11 juli 1836 effectief gebeurde. Beroofd van het grote domein hadden de kanunniken het in de beginjaren financieel niet makkelijk. Voor Park, net als voor alle religieuzen, hadden de Fransen immers een onherstelbare breuk met het verleden veroorzaakt. De eens uitgestrekte landerijen waren voorgoed verloren. Hoeven, landerijen, bossen en weiland bleken versnipperd over honderden grote en kleine eigenaars. Recuperatie was onmogelijk wegens geldnood en door gebrek aan medewerking van de kant van de nieuwe bezitters.

Pas onder het abbatiaat van de jong gestorven Franciscus Versteylen (1887-1897) raakte Park opnieuw op kruissnelheid. De oprichting van een missiehuis in Brazilië (1898) werd het hoogtepunt van de opnieuw gestichte abdij.

Tot aan Vaticanum II beleefde de abdijsamenleving een relatieve bloei. Conform de oude norbertijnse traditie woonden en werkten er kanunniken in de beslotenheid van de abdij. Anderen kozen voor apostolaatswerk in de parochies van het aartsbisdom Mechelen-Brussel of in de missiehuizen in Brazilië. Vanaf de jaren 1970 en 1980 deden de vergrijzing en de roepingencrisis binnen de Belgische en Vlaamse Kerk zich ook in Park gevoelen. Eind jaren 1990 kwam de kentering en trokken de norbertijnen resoluut de kaart van een hedendaags en uniek herbestemmings- en restauratieproject. Tegelijk werd gekozen voor een norbertijnse verankering van dit project via een kleine, moderne, hedendaagse kloostergemeenschap van kanunniken (versterkt vanuit de abdij van Averbode) met de bedoeling in het geseculariseerde Vlaanderen een vernieuwend model van gemeenschapvorming, apostolaat en parochiepastoraal aan te bieden dat aansloot bij de oude abdijsamenleving.

De erfgoedwaarde van de abdij van Park

Het abdijsamenleving omvat vandaag de dag nog circa 42 hectare. Dit minidomein, een bijzonder historisch restgebied, bezit nog alle onderdelen van de abdij uit het Ancien Régime. Sinds het einde van de achttiende eeuw werd er weinig of niets bijgebouwd of afgebroken. Dankzij de gaafheid van het historische geheel is de Parkabdij één van de best bewaarde abdijsamenlevingen in België en Nederland. Bovendien bleven het kloosterinterieur, de aankleding van de gebouwen, het archief en grote delen van de kunstcollectie vrijwel intact. Vooral de zeventiende-eeuwse stucwerkplafonds in de refter en in de bibliotheek spreken tot de verbeelding.

Het huidige aanzicht van de abdij is voornamelijk zeventiende- en achttiende-eeuws, maar de plattegrond van de site met de bebouwingspatronen en het cultuurlandschap met de vijvers zijn middeleeuws. De watermolen dateert van 1534. Tiendschuur, wagenhuis en stallen werden in 1663-1664 gebouwd in opdracht van abt Libert de Pape. De laatste grote bouwcampagne dateert van het abbatiaat van Hiëronymus de Waerseghere (1719-1730, cf. supra). Hij gaf het abtskwartier van het klooster zijn huidige aanzicht, verbouwde het merendeel van de poorten en de kerk en liet de kerktoeren (1730) optrekken. Nadien stokten de bouwactiviteiten voorgoed en groeide de abdij van Park uit tot een erfgoedsite van internationaal belang.

De restauratiewerken (Foto collectie Abdi van Park)

Het Centrum voor Religieuze en Cultuur vzw (CRKC) kreeg inmiddels erkenning als hét expertisecentrum in Vlaanderen voor alle aspecten van het religieuze erfgoed en fuseerde in 2014 met het Museum Parkabdij.

Dankzij de norbertijnen bleef de kloosterfunctie gegarandeerd. Via een samenwerkingsakkoord met de KU Leuven zullen de komende jaren vooral buitenlandse priester-studenten-residenten opnieuw hun weg vinden naar de Parkabdij.

De wegen naar een symbiose tussen de vrijwaring van de authenticiteit van de plek en de toeristische profilering als erfgoedsite van uitzonderlijk belang in een Europese context worden blijvend verkend. Jaarlijks neemt de abdij deel aan de Erfgoeddag en aan de Open Monumentendag. Nog in 2007 trok de tentoonstelling 'IN GODSNAAM! 1000 jaar kloosters' meer dan 14.000 bezoekers op nauwelijks drie maanden tijd. Gelijkaardige projecten rondom de interessante interactie tussen kunst, religie en samenleving zullen vanaf 2017 – met de opening van de gerestaureerde westvleugel van het abdijcomplex – aan een breed publiek worden aangeboden. Tegelijk zal het CRKC / Museum vzw vanuit de Parkabdij uitgroeien tot het platform – in een tijd dat het kerkelijk- en kloosterpatrimonium meer en meer onder druk komt te staan – voor alles wat met het religieus erfgoed in Vlaanderen te maken heeft.

De abdijskerk doet dienst als parochiekerk en vormt het kader voor concerten. Verschillende zangkoren komen in de abdij repeteren. Het eerste en oudste poortgebouw van de abdij, de Mariapoort, werd onder de noemer Huis van de Polyfonie, de zetel van de Alamirefoundation, het studiecentrum voor polyfone muziek van de KU Leuven. Het gastenkwartier en het provisorienhuis zullen worden gerestaureerd. Het wagenhuis en de paardenstallen van de hoeve werden recent opgeknapt en bieden onderdak aan Kerk in Nood Oostpriesterhulp België. Een belangrijk deel van de kloostertuinen kreeg een opknapbeurt en de gerestaureerde watermolen en bijhorende Sint-Janspoort huisvesten een

De kloostergebouwen van de Abdij van Park. Zicht vanaf de overkant van de vijvers (Foto collectie Abdij van Park)

horecazaak. Het abtiedomein werd aangepakt en de natuurwaarden werden hersteld. De ontsluiting van het geheel verbeterde sterk dankzij een signalisatie- en audiogidsparcours.

Het spreekhuis of locutorium, een gebouw uit 1718, werd ingericht als ontvangst- en tentoonstellingsgebouw. Vanaf 2009 werd het de draaischijf van de toeristische ontsluiting van de abdij. Hier is de eerste permanente tentoonstellingsmodule, die handelt over de norbertijnen in het algemeen en de abdij van Park in het bijzonder, van het Museum Abdij van Park te zien.

Een brede multidisciplinaire werkgroep onder leiding van de stad Leuven waakt sinds 2003 over de projecten die in de abdij kunnen worden gerealiseerd. De toetssteen voor dit alles is een masterplan voor de vrijwaring of zelfs de versterking van de specifieke sfeer en uitstraling van de plek. In het kader van een Europees project rond de herbestemming van grote religieuze sites in West-Europa, waaraan de abdij van Park sinds 2005 deelneemt, werd deze sfeer omschreven als de *Genius Loci of the Spirit of the Place*. Dit behoud van de *Genius Loci* vergt een gemeenschappelijke benadering van de gebouwen en hun waardevolle historische en groene omgeving. Dit masterplan omvat vier grote doelstellingen:

- de structuur van de abdijsite (gebouwen, open ruimtes, natuur) in al haar aspecten en onderlinge relaties erkennen en herwaarderen;
- maximaal behoud van de specifieke identiteit en sfeer van de plek;
- de gebouwen van de Parkabdij moeten een herbestemming krijgen die zoveel mogelijk aansluit bij het abdijsverleden gebaseerd op de bestaande eeuwenoude structuur van de site;
- het vrijwaren van een oase waarin open ruimte, groen en natuur de boventoon voeren.

Precies dit plan, gekoppeld aan een integrale beheerstructuur voor de erfgoedsite abdij van Park waaraan thans door het Autonoom Gemeentebedrijf stad Leuven samen met andere stadsdiensten wordt gewerkt, krijgt de komende jaren zijn uitvoering. Dankzij het masterplan en het partnership dat daar omheen groeide, is de toekomst van de abdij van Park verzekerd. De restauratie en de verdere herbestemming zullen nog jaren vergen, maar de koers werd uitgezet conform de in 2003 geformuleerde ambitie: de volledige restauratie en herwaardering van de abdij van Park, haar domein en haar klooster-, hoeve- en bijgebouwen.

Een breed draagvlak van partners onder leiding van de stad Leuven trekt de kar: de Vlaamse overheid, Onroerend Erfgoed, de abdij zelf, de abdij van Averbode, de Vrienden van de abdij, het CRKC / Museum Abdij van Park, het Interdiocesaan Centrum, de K.U. Leuven, het Davidsfonds, Toerisme Vlaanderen, de provincie Vlaams-Brabant, het Autonoom Stadsbedrijf Leuven. Want net zoals destijds maken vele handen licht werk! Zo moet de Parkabdij in 2018/2020 opnieuw aansluiting vinden bij de uitstraling die het complex had in de zeventiende eeuw, maar dan wel aangepast aan de noden van de éénentwintigste eeuw. Misschien wacht ooit een erkenning als UNESCO werelderfgoed.

RÉSUMÉ

Nouvel avenir pour un site patrimonial multiséculaire : la restauration et la réaffectation de l'abbaye prémontrée du Parc à Heverlee/Louvain

L'abbaye norbertine du Parc a été fondée en 1129 à Heverlee près de Louvain, dans un parc à gibier que le duc de Brabant Godefroid Ier le Barbu avait offert à l'Ordre des chanoines réguliers de Prémontré, neuf ans seulement après la création de l'Ordre. Au fil des ans, elle devint une des principales abbayes des anciens Pays-Bas et connut son apogée vers le milieu du 17e siècle. Ses abbés jouissaient d'un grand prestige, et son réseau de paroisses et de fermes s'étendait sur de larges parts du Brabant, qu'elle avait d'ailleurs contribué à défricher.

Le site actuel est remarquablement préservé, dans un écrin de verdure, en bordure de la ville de Louvain. Les bâtiments conventuels et l'église, éléments majeurs du complexe abbatial, sont situés sur la hauteur du site, tandis que les anciens bâtiments d'exploitation (ferme, moulin à eau, forge, écuries, grange à dîme) s'élèvent au pied de la pente, dans la vallée du ruisseau. La maison du proviseur, ou Père économe, se situe à la transition entre les deux sous-ensembles. Sur le plan patrimonial, il faut en particulier mentionner les plafonds stuqués du réfectoire et de la bibliothèque, réalisés sous l'abbatiat de Libertus de Pape (1648-1682), ainsi que les façades mêlant baroque et classicisme conçues pour la vieille église abbatiale, l'hôtel abbatial et la porterie sous l'abbé Jérôme de Waerseghe (1719-1730).

L'abbaye du Parc fut supprimée par le gouvernement autrichien mais très vite rétablie sous les Etats-Belgiques-Unis (1789), avant d'être à nouveau supprimée et nationalisée en 1796, suite à l'annexion française. Un homme de paille réussit toutefois à racheter le site abbatial actuel et ses 42 ha, ce qui permit de le préserver puis d'y restaurer la communauté en 1836. L'abbaye retrouva sa vitesse de croisière dans les vingt dernières années du 19e s. Touchée dans les années 1970-1980 par la crise des vocations et par son propre vieillissement, la communauté fit le choix à la fin des années 1990 d'un projet de restauration et de réaffectation unique en son genre.

En 1998, l'aile ouest du bâtiment conventuel est affectée à l'asbl Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur (CRKC), ou 'centre pour l'art et la culture religieux', par la suite reconnu comme centre d'expertise en matière de patrimoine religieux pour toute la Flandre. En 2014, le CRKC a fusionné avec le 'Musée de l'abbaye du Parc/Musée d'art et de culture religieuse flamande', ouvert sur le site depuis 2003. Par ailleurs, une continuité de la vie religieuse est assurée sur place par la résidence de prémontrés et de prêtres-étudiants de la KU Leuven, ainsi que par la fonction de l'église comme église paroissiale. L'ouverture au public est en outre assurée par la tenue de concerts dans l'église, par la participation aux journées du patrimoine, par l'organisation d'expositions temporaires. La Mariapoort abrite le siège du centre d'étude de la KU Leuven sur la musique polyphonique (Alamirefoundation). Des baux signés avec la Ville de Louvain en 2003 et 2011 permettent l'aménagement du domaine en espace de promenade et de calme, pourvu de signalisation et d'un parcours audio-guidé. La porte Saint-Jean et le moulin à eau abritent un espace Horeca. Une importante campagne de restauration, dont la fin est prévue pour 2018-2020, touche d'autres parties et bâtiments du site. L'ensemble est piloté depuis 2003 par un groupe de travail interdisciplinaire, à l'aide d'un plan directeur, axé sur la préservation de l'esprit des lieux, et favorisant une gestion intégrée. C'est bien la synergie d'une multitude d'acteurs qui permet ici une réaffectation multifonctionnelle, s'inscrivant dans la continuité de l'histoire du lieu.

(Résumé en français par Eric Bousmar)

Literatuur

- Abdij van Park-Leuven. Het beste van twee werelden: Ontmoeten, leren en beleven in een groene betekenisvolle en hoogwaardige omgeving.* Toeristische conceptstudie in opdracht van Toerisme Vlaanderen. ZKA Consultants 2013.
- Antoine, F., *La Vente des biens nationaux dans le Département de la Dyle* (Brussel: Algemeen Rijksarchief 1997).
- Bastiaens, J., K. Kaimo, B. Cijfers-Rovers, J. Hopstaken en S. Van Lani, *Monumenten van zielzorg. Norbertijnen en hun pastorieën in Brabant van 1600 tot 1850*. Davidsfonds, 2010.
- Blom, J.H.C., en E. Lamberts (red.), *Geschiedenis van de Nederlanden* (Rijswijk 1995).
- Digitale Bestandsinventaris Kerkelijke Archieven Vlaanderen (DiBIKAV), samengesteld door het Forum Voor Kerkelijke Archieven Vlaanderen. Beschikbaar op www.odis.be en www.archiefbank.be.
- Het aartsbisdom Mechelen-Brussel: 450 jaar geschiedenis* (Antwerpen 2009).
- Klinckaert, J., K. Suenens en S. Van Lani, *De abdij van Park in Heverlee. Erfgoedsite en Museum*. Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen (Gent 2008).
- Lenders, P., 'De aanhechting bij Frankrijk en de overgang naar het moderne regime' in: H. Hasquin (ed.), *België onder het Frans bewind (1792-1815)* (Brussel 1993).
- Masterplan Abdij van Park*. Studie uitgevoerd in opdracht van de vzw Abdij van Park. Met de steun van de afdeling Monumenten en Landschappen. Sien bvba, 2004.
- Nissen, P., *Norbertus van Gennep. Godzoeker in tijden van verandering* (Heeswijk 2009).
- Nols, S.G., *Notes historiques sur l'Abbaye du Parc ou cinquante ans de tourmente 1786-1836* (Brussel 1911).
- Van Ermen, E., L. Vanhove en S. Van Lani, *Kaartboek van de Abdij van Park. 1665* (Brussel: Algemeen Rijksarchief 2000).
- Van Lani, S., *Abdij van Park. Pachthoeven en landbouwdoelme* (Brussel 1999).
- Van Lani, S., 'Abdij van Park: Open Monument', in *Converted Monasteries – Herbestemde kloosters* (Oostende 2008).
- Van Uytven, R., e.a. (red.), *Geschiedenis van Brabant. Van het hertogdom tot heden* (Leuven 2004).